

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

VÝCHOVA ROMSKÉHO DÍTĚTE Z POHLEDU SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Vedoucí práce: Mgr. Martina Pavelková
Autor práce: Barbora Čechová, DiS.
Studijní obor: Sociální a charitativní práce
Ročník: 4

2018

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

24. 03. 2018

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Martině Pavelkové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

Úvod	6
1. Romové	8
1.1. Kdo jsou Romové.....	8
1.2. Historie Romů	9
1.2.1. Původ pojmu Rom.....	9
1.2.2. Romové na území Střední Evropy	10
1.2.3. Romové na území České republiky.....	11
1.3. Dělení Romů	15
1.4. Romové v České republice – aktuální stav	16
2. Romská kultura	17
2.1. Romský jazyk.....	17
2.2. Romská hudba	18
2.3. Tradiční život Romů.....	20
3. Specifika romské rodiny.....	20
3.1. Postavení členů romské rodiny	20
3.1.1. Postavení muže.....	21
3.1.2. Postavení ženy.....	22
3.1.3. Postavení dítěte	23
3.2. Soudržnost romské rodiny.....	24
3.3. Životní styl Romů.....	24
4. Výchova v romské rodině	25
4.1. Specifika chování Romů	25

4.2.	Specifika romské výchovy	26
4.3.	Výchova a vztah ke vzdělání v romském etniku.....	27
5.	Specifika sociální práce s Romy	30
5.1.	Role sociálního pracovníka	33
5.2.	Náplň činnosti sociálního pracovníka v sociálně aktivizační službě	34
5.3.	Spolupráce mezi neziskovou organizací a romskou rodinou	35
	Závěr.....	37
	Seznam použitých zdrojů	39
	Abstrakt	42
	Abstract	43

Úvod

Téma své bakalářské práce jsem si vybrala z důvodu velkého zájmu o romskou problematiku, výchovu romských dětí a v neposlední řadě také proto, že čtvrtým rokem pracuji v neziskové organizaci, která se zaměřuje převážně na romskou komunitu. V sociálně aktivizační službě jsem na pozici sociální pracovník, převážně pracuji s romskými rodinami v Třebíči a okolí. Cílovou skupinu v naší službě tvoří nejenom dospělí, ale také děti předškolního, školního věku i mládež.

Práce je rozdělena na pět kapitol, z nichž každá je orientována na jiné podtéma související s problematikou výchovy romských dětí tak, jak byla vymezena již v nadpisu.

První kapitola tak bude věnována oblasti definování a charakteristiky Romů, coby národnostní menšiny, s níž se lze v České republice setkávat poměrně běžně. Kromě historického pohledu na romské etnikum, jeho kategorizace a vymezení, tak zde bude uvedena i současná situace Romů na našem území (za tímto účelem bude využito zejména statistických údajů).

Druhá kapitola je věnována romské kultuře, kdy zvláště bude věnován prostor jazyku, jenž Romové užívají coby svou specifickou řeč odlišnou od úřední češtiny, která je pro území našeho státu oficiálním dorozumívacím jazykem. Dále bude věnován též prostor charakteristice romské hudby a informacím o tradičním životě romských komunit.

Ve třetí kapitole bude pozornost zaměřena na způsoby fungování rodinného systému tak, jak je pro romskou menšinu typické – zde je plánováno vystižení specifického postavení každého z účastníků rodiny, tedy muže, ženy a dítěte zvláště. Nebude scházet zmínka týkající se soudržnosti romských rodin a charakterizace životního stylu Romů (zejména s ohledem na jeho odlišnosti od životního stylu českých občanů).

Na třetí kapitolu bude dále navázáno čtvrtou kapitolou práce, v níž bude poukázáno na výchovu v romské rodině, konkrétně na její specifika, která vycházejí jak z přístupu k dítěti v rodinném systému, tak také obecně ze zvláštností typických pro chování romských obyvatel obecně. Zvláště v podkapitole bude hovořeno o vztahu ke vzdělávání

Romů, a to opět v souvislosti s výchovným působením nejbližších rodinných příslušníků, s nimiž edukovaná osoba přichází do kontaktu.

Poslední, pátá kapitola vyplývá taktéž z tématu vymezeného jeho nadpisem, kdy tato část textu se bude zabývat specifiky práce osob zaměstnávaných v pozicích sociálních pracovníků s občany romské národnosti, kteří se vyznačují typickými charakteristikami, jež byly zmíněny již v předchozích kapitolách (tedy těch, kteří jsou v mnohém ohledu kulturně, vzdělanostně, ale třeba i jazykově značně odlišnými od osob hlásících se prvotně k české národnosti).

Pátá kapitola tak zahrnuje podkapitoly, v nichž je nejprve vymezena role sociálního pracovníka z hlediska náplně jeho povolání obecně. Dále pak text pokračuje podkapitolou, v níž se autor věnuje náplni činnosti sociálního pracovníka v oblasti sociálně aktivizačních služeb, jež mohou být v mnohých případech orientovány právě na romské etnikum. V poslední části textu pak budou představeny možnosti spolupráce neziskových organizací a romských rodin, v jejichž rámci je možné (alespoň částečně) ovlivňovat výchovné přístupy k dítěti narozenému do romské rodiny a podněty, které nevycházejí pouze ze specificky romského kulturního a rodinného prostředí.

V závěru textu budou shrnuty zásadní poznatky vycházející ze zjištění týkajících se možností sociálních pracovníků v oblasti vlivu na výchovu romských dětí směrem k jejich vyšší uplatnitelnosti na trhu práce a možnosti adaptace na podmínky většinové české společnosti do budoucna.

Cílem bakalářské práce je ukázat možnosti zapojení sociálních pracovníků do procesu výchovy a vzdělávání u dětí žijících v romských rodinách.

1. Romové

První kapitola obsahuje informace z odborných zdrojů odkazující na definici pojmu Rom, historii Romů a možnosti kategorizace osob romské národnosti. Ve svém závěru pak poskytuje taktéž data týkající se situace Romů v České republice. Romská problematika je v dnešní době hodně diskutované téma a v naší společnosti stále aktuální. Úvodem této práce je potřeba vysvětlit a seznámit čtenáře s tím, kdo Romové jsou, jaká je jejich historie, jak se Romové dělí a jak se jim mezi majoritou žije.

1.1. Kdo jsou Romové

Romy lze charakterizovat na základě celé řady indikátorů, kdy jedním z nich je například fakt, že se jedná o národnostní menšinu.¹

V tomto směru je o Romech hovořeno coby o etniku, které je možné Romy (podobně jako osoby jiných národností) charakterizovat hned z několika různých hledisek, kdy nejčastějšími užívanými bývají zejména:²

Hledisko kulturní – etnikum je vymezováno coby minorita mající své odlišné postoje, hodnoty a názory oproti většinovému zbytku společnosti, v jejímž rámci funguje.

Hledisko socioekonomické – etnikum je definováno na základě jeho postavení ve společnosti, v níž funguje (jedná se o nejrůznější výhody či naopak handicapy, jež jsou mu z hlediska sociálního či ekonomického přisuzovány v komparaci s občany tvořícími majoritní společnost.

Obě výše uvedená hlediska budou v dalších kapitolách textu alespoň v určité míře zohledněna.

S ohledem na kulturní vymezení romského národa lze dle Fónadové hovořit zejména o opatřeních cílených na **kulturní integraci**; sociálně ekonomické vymezení romského etnika pak nahlíží na jeho členy jakožto na skupinu osob zatíženou sociálním handicapem – zde je možné hovořit o snaze o **inkluzi** Romů do majoritní společnosti,

¹ Viz např. KLIMENTOVÁ, Eva. *Anna*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 19.

²FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 15.

nejčastěji skrze edukační procesy zajišťované vzdělávacím systémem většinové společnosti.³

Integrace a inkluze jsou tak důležitými pojmy v případě, že mají být popisovány tendence většinových společností k etnické minoritě, jíž Romové v nejrůznějších státech světa jsou. Stejně tak pak tyto dva pojmy ilustrují místo osob romské národnosti v těchto zemích, které lze popsat slovem exkluze.⁴

K postavení (inkluzi či naopak exkluzi) romského etnika na obecné úrovni je možné se dozvědět následující informace týkající se historického náhledu na uváděnou skutečnost: „stav podřízenosti či vyloučení je nejvýraznější složkou obecné romské zkušenosti. Od dob, kdy je již doložitelná historická přítomnost Romů v Evropě, docházelo k jejich politické, společenské, kulturní i ekonomické marginalizace ze strany dominantního obyvatelstva na daném území.“⁵

Sociální vyloučení tak lze na základě uváděného vyjádření považovat za historicky potvrzenou charakteristiku, která je s romským etnikem spojována.

Důležité je upozornit zejména na fakt, že z hlediska etnického jsou Romové skupinou (mnoha skupinami) osob, u níž není jasně vyznačena jejich hranice.⁶ Potiže, které z tohoto faktu vyplývají budou ilustrovány hned v podkapitole 1.2. práce, kde bude hovořeno o označení „Rom“, s nímž bývá mnohdy nakládáno různými způsoby.

1.2. Historie Romů

1.2.1. Původ pojmu Rom

Označení „Romové“ bylo navrženo a zároveň také schváleno v roce 1971 na Mezinárodním romském kongresu (*International Roma Congress*), který byl toho roku prvním podobným setkáním svého druhu.⁷

³Tamtéž.

⁴Pozn. autora: Vyjádření o exkluzi Romů vychází logicky z argumentu zaměření většinové společnosti na snahu o inkluzi a integraci Romů. Pokud by totiž tyto nebyli exkludováni, nebylo by zapotřebí podobné tendence zástupci majoritní společnosti vyvíjet.

⁵BARANYE, 2003; In: FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 21.

⁶FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 16.

⁷HIRT, 2004; In: FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 15.

Rom tak představuje oficiální, politicky korektní označení pro řadu etnik, která byla do tohoto roku často označením „Cikáni“ (v angličtině je možné setkat se s ekvivalentem Gypsy).⁸

Fónadová však zároveň upozorňuje na fakt, že tento krok ve svých publikacích a vyjádřeních nereflektují zdaleka všichni autoři a odborníci, v praxi se tak lze setkat s tím, že označení Rom je užíváno v užším smyslu, pouze pro pojmenování určitého konkrétně vymezeného okruhu osob – typicky u takzvaných olašských Romů – a ostatní menšinová etnika jsou pak častována označením *Gypsy*, *Cikán* (*Cigán*).⁹

S ohledem na snahu dodržení co možná nejvyšší možné korektnosti v přístupu k etnickým menšinám bude pro účely dalšího textu pracováno právě s pojmem Rom, nikoli Cikán, a to v širokém spektru možných významů tohoto termínu.

1.2.2. Romové na území Střední Evropy

Předci Romů přišli na území dnešní Evropy nejpravděpodobněji z Indie, tedy z asijského kontinentu.¹⁰

Z historického hlediska je známo, že Romové ve středoevropském prostoru byly osobami angažujícími se zejména v obchodních vztazích s běžnými obyvateli, kteří byli naopak zaujati povětšinou především zemědělskými pracemi.¹¹

Velmi důležitá je následující citace objasňující fakt, že Romové jsou nahlíženi jakožto osoby bez stálého, trvalého domova, a to často i v současné moderní době dvacátého prvního století. Kořeny tohoto stavu je možné nacházet právě již v prvotních zmínkách o historii romských etnik, kdy Fónadová uvádí, že: „*Zatímco agrární kultury s vlastnictvím pozemků vytvářely institucionální rámec a kulturní normy neromského obyvatelstva, romské skupiny nevytvářely podobné instituce spojené s vlastnictvím soukromých pozemků.*“¹²

⁸Tamtéž

⁹FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 15.

¹⁰COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 31.

¹¹FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 21.

¹²Tamtéž

Romové díky tomu, že nefarmačí, nevytvářejí statky, které by přecházely z generace na generaci a vedly potomky k tomu, aby se drželi půdy, která by byla v jejich vlastnictví. Místo toho se věnují obchodování s těmi, kdo podobné tendence vykazují, zemědělci, od nichž se tak odlišují stálostí svého pobytu na jednom konkrétním místě.

Osoby bez domova se z Romů stávají v kombinaci již uváděného faktu nevlastníků půdy společně s neochotou najímání osob daného etnika coby pracovní síly, i kdyby pouze v jejím rozměru – v konečném důsledku se Romové nejsou schopni (či možná nejsou ochotni?) zařadit do obecně se formujícího tradičního hospodářského systému panujícího v zemích střední Evropy.¹³

Jakožto pracovní uplatnění pak historicky Romové upřednostňují takové pozice, jež jsou ze své podstaty samostatnými a umožňují osobám, jež je vykonávají, nezávislost – kupříkladu se jedná o distribuci do odlehlejších regionů, v nichž žijí zástupci většinových společností, zbožím, které zde není k dostání apod.¹⁴

1.2.3. Romové na území České republiky

Institucionální zájem o romskou menšinu lze na území České republiky zaznamenat od roku 1918 a rozdělovat jej následně do třech období, jimiž jsou:¹⁵

Léta 1918 – 1945;

Poválečné/předlistopadové období;

Postkomunistické/polistopadové období.

Z doby **před rokem 1918** existují taktéž zmínky o Romech na našem území, ovšem jedná se spíše o jednotlivé dílčí zprávy a události, které se týkají buď kulturních či politicko – sociálního dění spojeného s tímto etnikem.

Pouze útržkovité dějiny Romů pak do značné míry souvisejí s tím, že většina těchto osob je neliterární, často neumí číst ani psát (tudíž po sobě zpravidla nezanechávají záznamy, z nichž by se dalo čerpat).¹⁶

¹³FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 21.

¹⁴Tamtéž.

¹⁵FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 22.

Cohn tak ve své publikaci upozorňuje na to, že historie Romů není ani odborníkům zcela jasná.¹⁷

Jakožto úplně první zmínku uvádí Nečas rok 1399, v němž bylo do knihy Popravčí pánů z Rožmberka napsáno, že jeden lupič uvedl, že součástí jeho skupiny „kolegů“ v Bechyňském kraji je taktéž „*Cikán černý, Ondřejův pacholek*.“¹⁸

Z dalších možných historických mezníků týkajících se skutků a nakládání s Romy na území České republiky je pak možné výčtově uvést následující body:

- Rok 1511: Jan Vodňanský vydává latinsko – český slovník pod názvem *Lactifer* – v něm ke dvojímu pojmenování Romů uvádí vysvětlení, že Rom znamená ve skutečnosti: „*Aegyptius, někdo z egyptské země, czigan*.“¹⁹
- Rok 1631: Z tohoto roku pochází nejstarší známý matriční zápis o nejmenovaném páru zastřelených Romů – tito byli pochováni na hřbitově fary u sv. Jakuba v Jihlavě.²⁰
- Rok 1688: Je možné vystopovat jeden z prvních matričních zápisů týkajících se křtu novorozeněte romského původu.²¹
- Rok 1780: Dochází ke krokům ze strany státu ve snaze o postupné usazování Romů, ideálně do nezabydlených oblastí.²²
- Rok 1793: Odtud dochovány nejstarší matriční záznamy týkající se sňatků smíšených dvojic. Konkrétně pak romských mužů s jejich nevěstami neromského původu.²³

¹⁶COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 31.

¹⁷Tamtéž.

¹⁸NEČAS, Ctibor. *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 9.

¹⁹Tamtéž, s. 11.

²⁰Tamtéž, s. 18.

²¹Tamtéž

²²Tamtéž, s. 27.

²³Tamtéž, s. 25.

V období let 1848 – 1918 je možné zaznamenat následující zásadní kroky a události týkající se života Romů na území současné České republiky:

- Rok 1863: Vychází zákon číslo 105/1863 ř. z., který upravuje domovskou příslušnost všech rakouských občanů, včetně Romů – ta mohla být přidělována buď přijetím do obecního svazku (jednalo se o způsob původní), nebo narozením/sňatkem tedy způsobem odvozeným).²⁴
- Rok 1882: Katolickým knězem Josefem Ješinou je popsán dialekt českých Romů – tento popis vychází v jeho publikaci *Romáňi Čib čili jazyk cikánský*;
- Rok 1895: Z tohoto roku pocházejí zřejmě první fotografie moravských Romů;
- Počátek 20. století (léta 1904 – 1911): Rodí se někteří zástupci romského etnika, kteří později vystudují vysokou školu či se jiným pro společnost užitečným počinem zapisují do historie (konkrétně se jedná o lidovou zpěvačku Růženu Danielovou, nebo pozdějšího romského učitele Rudolfa Daniela apod.).²⁵

Období let od roku 1918 do současnosti pak bude stručně charakterizováno na základě publikace Fónadové.

V letech 1918 – 1945 dochází dle autorky z hlediska vlády zejména k tomu, aby: „*Romům, kteří do té doby žili převážně v přechodných táborech s přenosnými příbytky, znemožnila kočování a následně je pak přiměla k trvalému usídlení.*“²⁶

Dále dochází také ke snahám o statistické zmapování romské populace v Československu, a to včetně soupisu potulných a kočovných Romů (těmto měla být vystavena „cikánská legitimace“) – v rámci řešení romské otázky tyto kroky však lze považovat za protiústavní, veřejné orgány mají od této chvíle možnost neskrývaných represí či diskriminace vůči Romům; vdávány jsou protiromské zákony (v této oblasti je Československo první v Evropě).²⁷

²⁴NEČAS, Ctibor. *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 32.

²⁵Srov. NEČAS, Ctibor. *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 38 – 40.

²⁶FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 22.

²⁷Tamtéž, s. 23.

Ze strany obyvatelstva dochází k prohlubování negativních postojů k Romům, a to zejména v souvislosti s rostoucí nezaměstnaností podepisující se na sociálním fungování společnosti.²⁸

Období let 1945 – 1989 je z hlediska romské otázky typické zejména hromadnou migrací Romů z venkova do měst; politika státu vůči romské minoritě se pod komunistickým vlivem proměňuje z represivní k paternalistickému přístupu snažícího se o převýchovu Romů (tito jsou považováni zejména za sociální problém pro stát).²⁹ Fónadová v této souvislosti upozorňuje na negativní fakt, že vlády: „*usilovaly o potlačení národního vědomí, romské identity a zdůrazňovaly materiální a organizační rovinu řešení.*“³⁰ Důsledky podobných přístupů k romské menšině je pak možné spatřovat ještě v současnosti.

Romové jsou nahlíženi jako lidé zaostalí a asociální.³¹ Jako pozitivum lze hodnotit fakt, že před listopadem 1989 je v Československu nejvyšší počet Romů s dokončeným učňovským vzděláním, což lze považovat za důsledek socialistického přístupu k asimilaci romského etnika.³²

Období let 1989 – současnost: Sociální situace se po pádu socialismu pro Romy opět výrazně zhoršuje s ohledem na znevýhodněné postavení na trhu práce.³³ Základní problém všech předchozích systematických kroků nejrůznějších státních institucí vystihuje Fónadová v následujícím komentáři: „*Asimilační opatření státní politiky v socialistickém Československu vedly k narušení, či dokonce rozpadu dříve funkčního sociokulturního uspořádání a vnitřní struktury poměrně kompaktních romských společenství.*“³⁴

S ohledem na orientaci na tržní hospodářství a opětovně nastalý nezájem státního aparátu o systematické řešení problematiky romské menšiny dochází k tomu, že Romům není efektivně napomáháno, a to v situaci, kdy předchozí kroky státu vedly

²⁸Tamtéž.

²⁹Tamtéž.

³⁰FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 23.

³¹Tamtéž.

³²Srov. FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 24 – 25.

³³Tamtéž, s. 26.

³⁴Tamtéž

v zásadě k tomu, že byly navíc přerušeny či poškozeny procesy, které v romských komunitách běžně fungovaly v minulosti.

1.3. Dělení Romů

Romská populace je typická tím, že vykazuje vysokou různorodost přímo na území České republiky.³⁵

Fónadová tento fakt dokazuje například na porovnání údajů ze Sčítání lidu, domů a bytů, kdy kvalifikované odhady počtu Romů na území České republiky a Slovenské republiky byly ve srovnání s tím, kolik osob skutečně uvedlo „romská“ do kolonky národnost, mnohonásobně vyššími.³⁶

Již v kapitole 1.2., v níž bylo hovořeno o samotném původu termínu Rom, byl zmíněn fakt, že užívání tohoto pojmu se u jednotlivých odborníků odlišuje. V návaznosti na tento poznatek je tak možné říci, že dělení Romů na základě jejich příslušnosti k jednotlivým etnickým podskupinám je disciplínou, která je co do svých výsledků různorodá a může být značně odlišně pojímána.

Pro ilustraci jednoho z možných řešení přístupu ke kategorizaci romského etnika coby celku pojímaného v jeho velké šíři tak bylo zvoleno třídění dle Cohna, které v rámci jeho kapitoly publikace nazvané *Cikáni*, nese označení *Rozmanitost Cikánů*. Hovoří zde přibližně o následujícím možném dělení široce pojímaného romského etnika:³⁷

- Tinkeři (Británie);
- Jenišové a Sintové (Německo);
- Romové (Severní Amerika);
- Romové, španělští Cikáni a Manušové (Francie);
- Kočovní Romové a cikánští dělníci (Jugoslávie);
- Bojaši (Rumunsko);
- Ludaři (USA);
- Cikáni (Maďarsko, Španělsko, Balkán);

³⁵Srov. FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 15.

³⁶Tamtéž, s. 20.

³⁷COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 26 – 30.

- Kočovní Cikáni (Indie a Asie);
- A někteří další.

Uváděná klasifikace vyplývá zejména ze zeměpisného úhlu pohledu na tematiku rozdílnosti Romů (Cikánů) tak, jak ji spatřuje coby validní právě Werner Cohn. Jak již bylo ovšem zmíněno, existuje značná pravděpodobnost, že odlišní autoři by poskytlí odlišný pohled na „dělení“ romského etnika.

Zvolená kategorizace dle Cohna ovšem postačí proto, aby bylo možné učinit si obrázek vykreslující pestrost romského etnika, které skutečně při detailnějším pohledu nelze vnímat coby jednodušskou skupinu osob, ale spíše jako mnohotvárné společenství poměrně rozdílných sociálně – národnostních skupin, u nichž bylo v roce 1971 rozhodnuto, že budou souhrnně nazýváni Romy, nikoli pejorativně vyznívajících označením Cikáni.

1.4. Romové v České republice – aktuální stav

Jak se lze dočíst u Klimentové, Romové jsou z hlediska České republiky nejpočetnější národností menšinou vůbec.³⁸ Pro české občany je tak kontakt s Romy poměrně běžnou životní zkušeností.

Fónadová pak poznamenává, že Romové jsou na území České republiky v postavení *nejmarginalizovanějších* skupin.³⁹ Kajanová a kol. pak k tomuto stavu dodávají, že: „*Romská minorita v České republice patří dlouhodobě k nejméně přijímaným menšinám a vzájemné soužití je poznamenáno různými problémy.*“⁴⁰

Jednou z příčin vzájemné spíše negativně laděných vztahů mezi Romy a většinou českou populací je taktéž velmi špatná sociální situace, v níž se přibližně třetina romského obyvatelstva na území České republiky nachází.⁴¹

S ohledem na již zmiňovanou problematiku nehomogenní menšinu Romů coby etnické skupiny (viz podkapitola 1.3. textu) je možné poznamenat, že také na území ČR

³⁸KLIMENTOVÁ, Eva. *Anna*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 1902.

³⁹FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 20.

⁴⁰KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 28.

⁴¹Tamtéž.

existuje hned několik dělení, jež jsou řazena do kategorie romského obyvatelstva – jedná se konkrétně o pět následujících skupin:⁴²

- Čeští Romové;
- Moravští Romové;
- Slovenští Romové;
- Maďarští Romové;
- Olašští Romové.

Ze statistických údajů je možné se dozvědět, že na území ČR pobývá kolem 245 800 osob romské národnosti – jedná se o oficiální údaje Vlády České republiky za rok 2016, v nichž se taktéž hovoří o tom, že tento počet představuje 2,3 % celé populace.⁴³

V sociálně aktivizační službě, ve které pracuji, se nejvíce setkávám s Romy českými, slovenskými a moravskými. Nejvíce obtížná je komunikace s Romy slovenskými. Slovní zásoba je nedostatečná, tudíž je velice obtížné se s nimi dorozumět. Navázání spolupráce a získání důvěry je mnohdy otázka několika setkání.

2. Romská kultura

Ve druhé kapitole bude věnován prostor zejména různým kulturním aspektům romského života, jakými jsou zejména jazyk, hudba a obecně znaky kultury tohoto etnika, které lze zahrnout pod pojem „tradičního života“ osob dané národnosti.

2.1. Romský jazyk

Cohn upozorňuje na to, že romský jazyk je jazykem nepsaným a většina zápisů o Romech je tedy prováděna spíše badateli z řad osob, které nejsou romského původu.⁴⁴

Autor dále z vlastní praxe a provedené badatelské činnosti hovoří o jazycích, kterými Romové hovoří v nejrůznějších částech světa.⁴⁵

⁴²KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 30.

⁴³Vláda České republiky. *Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2016*[online]. 25. 7. 2017 [cit. 22-2-2018]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2016-158612/>.

⁴⁴COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 31.

Kromě toho, že jsou jednotlivé romské skupiny obyvatel ve světě schopni se (více či méně) asimilovat a užívat jazykové prostředky typické pro národy, které v jednotlivých státních zařízeních žijí (viz výše uváděný přehled), pak lze hovořit taktéž o vlastním jazyku Romů, který se od těchto světových jazyků odlišuje.

Jednotlivé cikánské dialekty pak dle Cohna mají tendenci vykazovat zejména indické vlivy – jak v lexikální, tak také v gramatické a fonologické oblasti romského jazyka lze shodnosti s indoevropskými indickými jazyky jednoznačně zaznamenat.⁴⁶

„**Cikánština**“ v sobě spojuje nejen prvky jazyků Středního Východu, jakými jsou kurdština, perština a arménština, ale taktéž je lexikálně obohacována i vlivy řeckého jazyka.⁴⁷ Jedná se tedy o směsici jazykových prostředků, které se spojují v jazykové vyjadřovací nástroje, jež jsou tradičně užívány romským etnikem.

Uváděné vlivy jsou pro všechny romské dialekty považovány za jakýsi základní stavební kámen, na nějž jsou dále vrstveny prvky zapříčiňující variování romského jazyka, které lze vykreslit v jeho následujících podobách:⁴⁸

- Romové v Severní Americe hovoří jazykem označovaným jakožto *romanes*, který je svým základem indický;
- Vancouverský dialekt;
- Španělský dialekt;
- Anglický dialekt;
- Romanes se značnou příměsí německých výrazů;
- Turečtina;
- Rumunština.

2.2. Romská hudba

Dle Bittnerové s Moravcovou představuje pojem romské hudby pro samotný hudební průmysl konkrétní žánr, který společně s mnoha dalšími spadá do kategorie tzv. *world*

⁴⁵Srov. COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 27.

⁴⁶COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 31.

⁴⁷Tamtéž

⁴⁸Tamtéž.

music.⁴⁹ Autorky k tomuto faktu podotýkají, že: „Na hudebním trhu je v této kategorii možno nalézt nahrávky romských hudebníků pod označením tradiční romská hudba, romská hudba, gypsy music, Roma music apod.“⁵⁰

Z hlediska terminologického je tak možné hledat a nalézat romskou hudbu na celosvětové úrovni pod celou škálou možných označení.

Interpreti zařaditelní pod některé ze zmíněných označení, velice často vycházejí ze skutečně tradiční podoby romské hudby, ovšem lze se setkat i s takovými, kteří se hudebně vyjadřují napříč odlišnými žánry – tyto žánry však zpravidla do tradiční hudby Romů (tedy do „gypsy music“) pronikají pouze obtížně.⁵¹

Důležitou písní pro Romy je zejména tradiční píseň *Djelem, Djelem*, která byla v roce 1971 na *Světovém romském kongresu* přijata za romskou hymnu – tento krok vypovídá o tendencích emancipace Romů, kteří se snaží o oficiální uznání a legitimitu romského národa, k čemuž může dopomáhat právě také jeho hudba.⁵²

Z hlediska akademického, má romská hudba a skrze ni prezentovaná romská kultura určité privilegované postavení – hudba dle Bittnerové s Moravcovou sehrává: „úlohu ideálního nástroje k budování (...) pozitivního národního obrazu.“⁵³ Je to totiž právě hudba, skrze niž jsou příslušníci majoritních společností schopni nejvíce vnímat a spojovat si hudbu s romskou kulturou.

Pozitivní odezva na romskou menšinu je také v Čechách ve velké části spjata právě s oblastí hudby produkované romskými příslušníky.⁵⁴ Hudba je tím, co dokáže do určité míry rozpouštět sociální antipatie pociťované vůči romské menšině.⁵⁵

⁴⁹RADOSTNÝ; In: BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ (ed.). *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2013, s. 205.

⁵⁰Tamtéž

⁵¹Tamtéž, s. 206.

⁵²RADOSTNÝ; In: BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ (ed.). *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2013, s. 207 – 208.

⁵³Tamtéž, s. 208.

⁵⁴RADOSTNÝ; In: BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ (ed.). *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2013, s. 209.

⁵⁵Tamtéž, s. 210.

2.3. Tradiční život Romů

Nejméně dotčené tradice, a tedy i kulturní integritu, je dle Cohna možné sledovat zejména u Romů žijících v Severní Americe – zdejší obyvatelé spadající k dané minoritě popisuje autor jakožto skupinu vyznačující se: „*takovou vitalitou a integritou, s jakou jsem se nasetkal nikde jinde ve světě.*“⁵⁶

Zdejší romská komunita nevykazuje asimilační znaky tak, jako je tomu u zbývajících romských komunit ve světě.⁵⁷ S ohledem na daný fakt je pak možné oprávněně hovořit o přetrvávající existenci tradičního romského životního stylu, který jak vyplývá z již zmiňované historie Romů, je převážně kočovného charakteru.⁵⁸

Podrobnější informace o tradičních zvyklostech Romů, zejména s ohledem na fungování jejich rodin, budou uvedeny v následující kapitole.

3. Specifika romské rodiny

Třetí kapitola je zaměřena na poznatky související s „tradičním“ rozdělením rolí v romské komunitě, zejména pak v nejbližší rodině, kdy pojem tradiční zde bude dáván do určité synonymní souvislosti své odlišnosti podobných jevů od zvyklostí většinové evropské společnosti (zejména pak společnosti české).

3.1. Postavení členů romské rodiny

Ačkoli romská společenství bývají co do svého počtu poměrně rozsáhlá (a bylo by tedy možné hovořit na tomto místě o fungování romských komunit), bude pro lepší ilustraci užito vzoru běžné evropské úzké rodiny – označované za jádrovou/nukleární⁵⁹ – kdy hlavní zájem bude kladen na postavení ženy a muže žijících ve společném svazku (nejčastěji zastávajících role otce a matky) a jejich potomků, za jejichž výchovu a prospívání by měli odpovídat.

Rodina je pro Romy (stejně jako pro členy většiny jiných národností) za jednu ze zcela nejvýznamnějších vzájemných vztahových institucí; zvláštností pak je u romské

⁵⁶COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 30.

⁵⁷Tamtéž.

⁵⁸Srov. COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 29.

⁵⁹Srov. ŠUBRT, Jiří a kol. *Soudobá sociologie IV: Oblasti a specializace*. Praha: Karolinum, 2014, s.11.

populace ten fakt, že širší rodina naplňuje funkce a kompetence, které u většiny majoritních společností zajišťují nejrůznější „vnější“ subjekty a instituce.⁶⁰ Rozšířená rodina totiž u Romů představuje: „pevnou funkční sociální jednotku.“⁶¹

Romské rodiny bývají povětšinou vícegeneračními uskupeními, která ve svém středu neutvářejí specificky uspořádané domácnosti nukleárních rodin, ale tyto bývají zpravidla rozšířeny o další příbuzné právě z okruhu širší rodiny.⁶²

Jako hlavní charakteristika romských rodin co do postavení jednotlivých jejich členů lze uvést následující zažitá pravidla:⁶³

- Ženy mají nižší sociální status nežli muži;
- Mladší členové rodiny mají nižší sociální postavení nežli ti starší.

Jako doplnění výše uváděných pravidel pak lze zmínit ještě poznatek Sutherlandové, která upozorňuje na fakt, že pokrevní příbuzní jsou si bližší než ti, kteří do rodiny vstoupí na základě sňatku. K jedincům krevně spřízněným se tedy Romové chovají odlišně, podstatně lépe a s větším zájmem.⁶⁴

3.1.1. Postavení muže

V Cohnově publikaci je na konkrétním praktickém příkladu možné detekovat některá základní témata, která jsou záležitostí v rámci romské společnosti mužů – jedná se například o obchodní domluvy související s cenou určitého zboží, dále pak taktéž o vyjednávání „ceny za nevěstu“ či tematika nejrůznějších romských oslav.⁶⁵ Pouze poslední zmiňovaný bod není autorem zmiňován v čistě mužském kontextu hovorů a odpovědnosti.⁶⁶

Muž má v romské rodině (stejně jako v uzavíraných partnerských vztazích) výsadní postavení a sňatek, který případně se ženou uzavírá, je na celý život – rozvodovost u

⁶⁰KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 41.

⁶¹Tamtéž, s. 44.

⁶²Srov. KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 44.

⁶³Srov. ŠTĚPAŘOVÁ, 2005; In: KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 47.

⁶⁴SUTHERLAND, Anne. *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben, 2014, s. 195.

⁶⁵COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 33.

⁶⁶Srov. COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 33.

Romů tradičně téměř neexistuje.⁶⁷ Intimní vztahy mezi ním a jeho celoživotní partnerkou pak popisují Kajanová a kol. následovně: „*Pokud muž podezřívá svou ženu z nevěry, je povinna mu přísahat. Ovšem v případě, že se nevěra potvrdí, může ji muž potrestat i opustit.*“⁶⁸

U Romských mužů se pak lze tradičně setkávat taktéž s uplatňováním fyzického násilí na ženách, ovšem nemůže tak činit bez důvodu, například pouze ze zlosti.⁶⁹

Nadřazenost mužů vůči ženám lze u Romů vysledovat například také v lingvistické rovině, kdy samotné slovo Rom, znamená nikoli pouze Cikán, ale také muž a člověk.⁷⁰ Samotné slovo Rom je v zásadě mužského rodu. Žena představuje osobu, které je „něčím méně“ než právě plnohodnotným člověkem.

Ačkoli má muž hlavní postavení, je to žena, která je v komunitě považována za osobu, která obstarává finance – o tomto svědčí i tradiční věno, které otec nevěstě dává, aby jej přinesla do nově vzniklé rodiny, kterou vytváří se svým manželem.⁷¹ Věno bývá též označováno coby „platba za nevěstu“.⁷²

3.1.2. Postavení ženy

Jak ve své publikaci zmiňují Kajanová a kol., mnohé výzkumy hovoří o tom, že situace Romek je nepříznivou.⁷³ Ještě v nedávné době byla žena považována pouze za pečovatelku vychovávající děti a zajišťující domácnost, jednalo se tedy o člena rodinného systému, který měl vymezeno podřadné (a často i potupné) postavení.⁷⁴

⁶⁷Srov. KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 48.

⁶⁸KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 48.

⁶⁹Tamtéž, s. 49.

⁷⁰COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 40

⁷¹Srov. COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 40 – 41.

⁷²⁷²SUTHERLAND, Anne. *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben, 2014, s. 233.

⁷³KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 40.

⁷⁴Srov. KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 44.

Ženy jsou tradičně vychovávány jakožto podřízené mužům.⁷⁵ Kajanová a kol. shrnuje základní myšlenku postavení romské ženy v rodině a romské komunitě následujícím způsobem: „*Romská žena je už od mládí vedena k respektování nepsaných tradičních romských zákonů, na jejichž dodržování dohlíží celá komunita.*“⁷⁶

Od období první menstruace až po dosažení klimakteria je romská žena považována za nečistou – tradičně tak musela žena dodržovat určitá pravidla týkající se oblékání, účesů a například i stolování, aby svou „nečistotu“ nešířila dál.⁷⁷

Sociální postavení ženy v romské komunitě se může upevňovat (vylepšovat) tím, kolik potomků přivede na svět, co se ovšem týká těhotenství, v jeho rámci nejsou ženě zajišťovány žádné úlevy, až do chvíle porodu zastává své povinnosti v rodině i domácnosti.⁷⁸

V současnosti jsou romské ženy diskriminovány několikanásobně, nikoli pouze z hlediska sociálního postavení ve své komunitě, ale také jakožto příslušnice romské menšiny.⁷⁹ Jako pozitivum lze vnímat jejich snahy o emancipaci, vzdělávání a také fakt, že žena je vlastně nejaktivnějším členem romské domácnosti.⁸⁰

3.1.3. Postavení dítěte

Výchova dětí je v rodině rozdělena tak, že dívkám v rodině se věnují jejich matky, za výchovu chlapců pak nesou odpovědnost jejich otcové.⁸¹

Dívky jsou od útlého věku zapojovány do domácích prací a s výchovným zakročením otce se setkávají pouze v případě, kdy jsou trestány za své prohřešky.⁸²

⁷⁵KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 45.

⁷⁶Tamtéž

⁷⁷Tamtéž.

⁷⁸KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 49

⁷⁹PULKRÁBKOVÁ, 2009; In: KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 50.

⁸⁰KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 50 – 51.

⁸¹Srov. KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 45.

⁸²KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 45.

Specifické postavení v rodině má pak tradičně nejstarší dcera (je pro ni užíváno romské označení *bariphen*, tedy „velká sestra“) – ta se stává pomocnicí či dokonce jakousi zástupkyní matky, která kromě povinností v domácnosti má též v kompetenci trestání mladších sourozenců, s výjimkou nejstaršího bratra.⁸³

Období dětství a dospívání je tradičně zakončeno založením vlastní rodiny – v tomto ohledu lze poznamenat, že Romové dospívají zpravidla dříve, než je tomu u členů majoritních společností, a tudíž k uzavírání sňatků v jejich kultuře dochází mnohem dříve.⁸⁴ Dívky po svatbě odcházejí do rodiny svých manželů.⁸⁵

3.2. Soudržnost romské rodiny

Soudržnost již byla popsána v předcházejících podkapitolách, v nichž byly uvedeny zmínky například o vícegeneračním soužití Romů, či o pouze velmi výjimečných situacích, kdy může dojít k rozvodu romského manželství. Právě tyto (a některé další) charakteristiky fungování romských rodin jsou důkazem toho, že soudržnost rodinného systému je u romské menšiny na vysoké úrovni.

3.3. Životní styl Romů

V rámci podkapitoly 3.1. textu byly uvedeny základní poznatky týkající se fungování muže, ženy a dítěte v romských rodinách a v romské komunitě. Tyto by bylo možné (až na výjimky) označovat coby charakteristiky tradiční romské kultury, tradičního života Romů.

Ženy a muži mají v romských rodinách zcela odlišné postavení, od čehož se taktéž odvíjí jejich životní styl – Sutherlandová k tomuto poznamenává, že právě rozdělení „mužských“ a „ženských“ rolí v rodině a statusů s nimi spojených je pro Romy naprosto klíčovým faktorem jejich života.⁸⁶

⁸³POLÁKOVÁ, 2014; In: KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 45.

⁸⁴KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 46.

⁸⁵Tamtéž, s. 47.

⁸⁶SUTHERLAND, Anne. *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben, 2014, s. 166.

4. Výchova v romské rodině

Děti jsou od malička zvyklé na to, že s dospělými sdílí jejich způsob života. Romové nevychoávají své děti rozkazy ale v napodobování. Romské děti vyrůstají převážně na ulici, kde jsou obklopeny mnoho generacemi. Jakoubek uvádí, že nikdy neviděl, že by se romským dětem něco ve výchově vysvětlovalo. „*Ty se věcem učily prostou životní praxí, sdělovaná fakta přijímaly v jejich indiskutabilitě, stačilo jim, že vědí, jak se věci mají a umí na ně správně reagovat.*“⁸⁷ Téměř všechny romské děti mají dětství velice krátké z důvodu zapojení se do chodu rodinného života. Dospívají velmi brzy. Zahajují také brzy sexuální život, dívky tak většinou v mladém věku otěhotní.

Žena jakožto hlavní zajišťovatelka výchovy dětí, zejména dívek, muž coby „napravovatel“ chování a prohřešků svých potomků již byli blíže uvedeni v kapitole číslo 3 textu. Taktéž zde bylo hovořeno o tom, že za výchovu mladších dětí v rodině nese značnou odpovědnost prvorozená dcera, které je tradičně přezdíváno „velká sestra“.

Ve čtvrté kapitole tak bude věnován prostor uvedení specifík chování Romů ve vztahu k výchově a také jejich přístupu ke vzdělání a vzdělávání tak, jak je lze vymezovat oproti běžným členům majoritních společností.

4.1. Specifika chování Romů

Jako specifikum chování Romů je možné uvést, že ženy a muži v romských komunitách se veškerých sociálních událostí účastní odděleně.⁸⁸ Takto striktní rozdělení v majoritních společnostech (alespoň v euroamerickém prostoru) není zvykem.

Jako další zajímavý projev v chování a v jednání Romů je možné zmínit fakt, že i kdyby byla dcera rodičů vykázána na základě svého nepřipustného chování z manželova domu, její vlastní rodiče ji přijmou zpět – zde se jedná o prvek důležitosti pokrevního příbuzenství, který zajišťuje, že pokrevně spříznění členové rodiny jsou osobami, u nichž je možné požádat o pomoc.⁸⁹

⁸⁷ JAKOUBEK, M. Romové – konec (ne)jednoho mýtu, s. 30.

⁸⁸ SUTHERLAND, Anne. *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben, 2014, s. 166.

⁸⁹ Tamtéž, s. 169 a 172.

Co se týče vztahů v rodině, ty jsou mimo pokrevní příbuzenství spíše chladnými, přivedení nových členů do rodiny na základě sňatku není pro Romy důvodem k navazování vřelých vztahů s těmito jedinci.⁹⁰ Toto specifikum v chování Romů je v českých podmínkách (i v podmínkách většiny dalších euroamerických států) neobvyklé, jelikož vůči nově příchozím do rodiny zpravidla probíhá alespoň pokus o to si je „oblíbit“.

Sňatky v romské komunitě jsou pak velmi často uzavírány mezi bratřenci a sestřenicemi, tedy v rámci jedné a téže rodiny.⁹¹ Zde je na místě zmínit, že romské svatby probíhají velmi honosně. Vždy je na hostině hodně jídla a pití. Romská svatba tak vypovídá o sociálním statusu rodiny. Podobný přístup k zakládání nového rodinného jádra je v mnohých zemích a jejich majoritních společnostech nepředstavitelný a může být do určité míry dokonce trestně stíhán z důvodu podezření na incestní charakter podobného svazku.

V případě svatby (první svatby) je vhodné, aby romští snoubenci byly ve věku 12 – 16 let, s tím, že dívka by měla být starší, jelikož se hned po svatbě bude muset začít věnovat domácnosti a „posluhování“ ostatním členům manželovy rodiny; z důvodu takto nízkého věku se stává, že se Romové vdávají/žení dvakrát či třikrát za život, přičemž jako směrodatný ukazatel toho, zda je ostuda, že manželství případně nevydrží, je právě věk snoubenců – pokud jsou tito starší 16 let, jejich sňatek by měl vydržet po celý život.⁹²

4.2. Specifika romské výchovy

V rámci romské výchovy je výrazný přístup k vedení již menstruuujících dívek k tomu, aby si byly plně vědomy své „nečistoty“ ze strany matek.⁹³

Romské děti jsou vždy povinny prokazovat úctu rodičům,⁹⁴ což je prvek výchovy, s nímž v současnosti již nelze v majoritní společnosti vždy automaticky počítat. O rodiče se děti musejí starat a řídit se vůči nim pravidly sociálního společenství, jehož

⁹⁰Tamtéž, s. 182.

⁹¹SUTHERLAND, Anne. *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben, 2014, s. 221.

⁹²Srov. SUTHERLAND, Anne. *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben, 2014, s. 238.

⁹³Srov. SUTHERLAND, Anne. *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben, 2014, s. 168.

⁹⁴SUTHERLAND, Anne. *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben, 2014, s. 170.

jsou součástí.⁹⁵ Toto pravidlo platí nikoli pouze u dívek, ale také u chlapců, a to i v případech, kdy jsou již zcela dospělými jedinci.⁹⁶

4.3. Výchova a vztah ke vzdělání v romském etniku

K trendům současnosti lze zmínit, že například na Slovensku za období přibližně posledních dvaceti pěti let došlo k výraznému snížení zájmu romských rodičů o umístění jejich dítěte do vzdělávacích zařízení předškolní výchovy, tedy do mateřských škol.⁹⁷ Tento fakt tak jasně naznačuje, že Romové nekladou příliš vysoký důraz na oficiální vzdělávání svých potomků tak, jak je tomu běžné u občanů majoritní slovenské společnosti.

Dalším důvodem pro tento trend však může být zejména fakt nízké sociální úrovně života rodin, z nichž romské děti, které nejsou umístovány do zařízení předškolní výchovy, pocházejí.⁹⁸ Už tedy na pomyslné „startovací čáře“ vzdělávací dráhy jsou romské děti znevýhodňovány. Jak už jsem již zmínila výše, vzhledem k tomu, že romská rodina nemá dostatek financí na placení školky a obědů, mohu potvrdit, že romské děti navštěvují školku zřídka, spíše vůbec. Dítě tedy není vybaveno základními dovednostmi a následně pak na základních školách přirozeně selhává. Toto je prvotní příčinou budoucích problémů.

Šormová pak poukazuje na fakt, že počty romských žáků v základních školách je nutné pouze odhadovat, jelikož pro ně neexistují směrodatná oficiální měření a číselná vyjádření.⁹⁹ Velká část romských dětí je oficiálně vedena na takzvaných základních školách praktických.¹⁰⁰

Ačkoli přesouvání Romů do praktických škol bylo mezinárodně kritizováno, Levínská ve své výzkumné činnosti zjišťuje, že podobný přechod vlastních dětí ve

⁹⁵Tamtéž.

⁹⁶Srov. SUTHERLAND, Anne. *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben, 2014, s. 166.

⁹⁷ŠTOFEJ; In: BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ (ed.). *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2013, s. 179.

⁹⁸Srov. ŠTOFEJ; In: BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ (ed.). *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2013, s. 179.

⁹⁹ŠORMOVÁ, Kateřina. *Jak čtou Romové: kvantitativní výzkum úrovně čtenářské gramotnosti romských žáků*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, s. 42.

¹⁰⁰Tamtéž, s. 43.

skutečnosti preferují, případně se mu minimálně výrazněji nebrání.¹⁰¹ Tento postoj pramenil z toho, že se rodiče cítili šikanováni vedením většiny škol: „*poškození a v praktické škole – ač s ní nebyli spokojeni – jejich děti zažívaly úspěch, který jim mainstreamová škola upírala.*“¹⁰²

Z uváděného tedy nevyplývá kompletní odpor či přezírání rodičů k možnostem vzdělávání, které by se romským dětem mohlo dostat, ale spíše jejich důraz na snahu zajištění pocitu úspěšnosti svým potomků, ačkoli tento nejde ruku v ruce s tím, co většinová společnost považuje za nejlepší možný vklad do dospělého života.

Z hlediska samotných romských žáků je pak nutné brát v potaz fakt, že tyto děti mají v mnohých případech osobní negativní zkušenost z instituce školy coby prostoru, v němž se k nim mnohé osoby chovali nepřátelsky.¹⁰³

Pape k tématice výchovy a vzdělání uvádí následující komentář: „*Romové si vždycky vážili a cenili vzdělaných lidí. A pokud je tím vzdělaným člověkem Rom, který žije v jejich blízkosti, tak všichni, jak starší, tak mladí Romové, ho respektují a chlubí se známostí s ním. Dokonce prohlašují, že jsou s tímto člověkem v příbuzenském vztahu, i když třeba nejsou.*“¹⁰⁴ S ohledem na fakt, že sama autorka citace je dcerou romských rodičů, obou učitelského povolání,¹⁰⁵ je možné její komentář považovat za skutečně přiléhavý a pravdivý. Náhled na Romy coby nevzdělavatelné osoby či jedince, kterým je vzdělání zcela jedno, by tak byl zcela scestným.

Ačkoli Pape uznává, že vzdělání u romské populace nespadá mezi tři nejvyšší příčky žebříčku životních hodnot (na něž usazuje spíše koncepty, jakými jsou rodina,

¹⁰¹In: DOUBEK, David, Markéta LEVÍNSKÁ a Dana BITTNEROVÁ. *Pomoc a pořádek: kulturní modely v pomáhajících profesích*. V Praze: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2015, s. 61.

¹⁰²DOUBEK, David, Markéta LEVÍNSKÁ a Dana BITTNEROVÁ. *Pomoc a pořádek: kulturní modely v pomáhajících profesích*. V Praze: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2015, s. 61.

¹⁰³PAPE, Iveta. *Jak pracovat s romskými žáky: Příručka pro učitele a asistenty pedagogů*. Praha: Občanské sdružení Slovo 21, 2007. s. 13 [online]. 2007 [cit. 26-2-2018]. Dostupné z: http://asistentpedagoga.cz/assets/content/files/Jak_pracovat_s_romskymi_zaky.pdf.

¹⁰⁴Tamtéž.

¹⁰⁵Srov. PAPE, Iveta. *Jak pracovat s romskými žáky: Příručka pro učitele a asistenty pedagogů*. Praha: Občanské sdružení Slovo 21, 2007. s. 13 [online]. 2007 [cit. 26-2-2018]. Dostupné z: http://asistentpedagoga.cz/assets/content/files/Jak_pracovat_s_romskymi_zaky.pdf.

zdraví a štěstí), není pravdivým tvrzením, že by vzdělání nemělo pro Romy vůbec žádnou hodnotu.¹⁰⁶

Pokud se pak v praxi skutečně odborníci setkávají s romskými jedinci, kteří odmítají vzdělávání, jedná se zpravidla o následující důvod jejich motivace k podobnému chování: „*přesvědčení, že ani dosažené vzdělání jim nezabezpečí získání úcty, nezlepší jejich přijetí ve společnosti, tedy nezmírní jejich existenciální samotu.*“¹⁰⁷

Opět tu lze tedy pocítovat spíše negativní vliv většinové společnosti stojící za podobným rozhodnutím, než že by se jednalo o prvotní příčinu vycházející z přesvědčení romských občanů. Motivaci k dosažení vyššího vzdělání pak neposkytuje ani finanční tíseň, jelikož Romové patří ke skupině obyvatel, která svůj život odvíjí od vyplacených státních sociálních dávek.¹⁰⁸

Co se týče statistik vzdělanosti Romů na našem území, pak Samková poskytuje následující údaje o dané oblasti zájmu: „*Ve zprávě o stavu romských komunit v ČR se uvádí, že v roce 2003 bylo mezi Romy 9,3 % vyučených a 1,3 % dosáhlo středního nebo vyššího vzdělání. Samostatná kategorie vysokoškoláků neexistuje, podle vlastních odhadů jde v současné době pouze o několik desítek osob, nepřevyšujících číslo sto.*“¹⁰⁹

Ze všech výše uváděných dat a informací pak lze vyvodit dva závěry, kdy tím prvním je, že vzdělanost českých Romů je v současnosti poměrně nízkou a druhým je pak fakt, že právě tento stav může mít značný vliv na nevyhovující sociální postavení romského etnika v rámci většinové společnosti – za tímto účelem je tak nutné vyvíjet snahu o zlepšení statistik, kdy zásadní roli v tomto ohledu mohou mít zejména sociální pracovníci.

¹⁰⁶PAPE, Iveta. *Jak pracovat s romskými žáky: Příručka pro učitele a asistenty pedagogů*. Praha: Občanské sdružení Slovo 21, 2007. s. 14 [online]. 2007 [cit. 26-2-2018]. Dostupné z: http://asistentpedagoga.cz/assets/content/files/Jak_pracovat_s_romskymi_zaky.pdf.

¹⁰⁷SAMKOVÁ, Klára. *Romská otázka: psychologické důvody sociálního vyloučení Romů*. Praha: Blinkr, 2011, s. 64.

¹⁰⁸Srov. KUKLA, Lubomír a kol. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: GradaPublishing, 2016, s. 282.

¹⁰⁹SAMKOVÁ, Klára. *Romská otázka: psychologické důvody sociálního vyloučení Romů*. Praha: Blinkr, 2011, s. 65.

Podle Zeliny je motivace klíčem k výchově dítěte. Je základním faktorem při rozvoji kreativity, nadání a schopností každého člověka. Řadíme do ní instinkty, pudy, potřeby, zájmy, cíle ideály i hodnoty, tedy všechny významné faktory, které vyvolávají lidskou aktivitu.¹¹⁰

Motivace podporuje fungování učení, přivádí do činnosti motorické a kognitivní systémy, pobízí jedince k chování, které udržuje dynamický růst osobnosti a její vnitřní rovnováhu.¹¹¹

Jak už jsem již zmínila výše, Romové jsou svými vlastnostmi a rysy specifičtí. To se také odráží ve všech oblastech života. Sociální pracovník by se tak u romského dítěte měl zaměřit na prvotní motivaci. Sociální pracovník by tak měl využít různé zážitkové formy nebo učení hrou. Pracovník by tak měl pracovat i s rodinou dítěte. Rozhodně je důležité, aby byl u aktivit s dítětem přítomen rodič. Cílem sezení rodič a dítě by mělo vést k výměně zkušeností.

5. Specifika sociální práce s Romy

Pátá kapitola textu je věnována tématice práce s romským etnikem z úhlu pohledu sociální práce a sociálních pracovníků. Na tyto charakteristiky, stejně jako na informace o romské komunitě a romské rodině tak, jak byly představeny již v předcházejících kapitolách práce, je nutné dbát ohled v případě, že mají být služby sociální péče orientovány na osobu, rodinu či komunitu osob romské národnosti. V opačném případě hrozí značný nezdar podobně mířených snah, jakkoli pozitivně zamýšlených.

Jako sociální pracovník v praxi mohu potvrdit, že velkým problémem je již zmiňovaná jazyková a komunikační bariéra. Ta je stěžejní nejenom pro dítě, ale také dospělé. Při komunikaci s dítětem je potřeba dbát ohled na psychosociální vývoj dítěte – věk dítěte. Pracovník by měl umět na základě svých znalostí vyhodnotit stav dítěte. Je důležité mluvit v jednoduchých větách, mluvit pomalu, srozumitelně a stále si kladením otázek ověřovat, zda dítě porozumělo tomu, co říkáme. Důležitou zásadou je také neverbální komunikace – oční kontakt, posturika a mimika. Pokud toto sociální pracovník ovládá, je to úspěch pro zapojení rodiny do procesu aktivizace.

¹¹⁰ ZELINA, Miron. *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa: (Metódy výchovy)*. Bratislava: Iris, 1994, s. 71

¹¹¹ NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996, s. 8.

Z hlediska sociální práce je zcela zásadní, aby si pracovníci uvědomovali zejména již zmiňovaný fakt, že Romové žijící v České republice nejsou jednodílnou skupinou osob – jejich populace je na našem území tvořena lidmi nacházejícími se v rozličných sociokulturních prostředích, díky čemuž se jejich život a chování mohou řídit odlišnými kulturními vzorci, jejich vlastní identita vypadá různými způsoby a jejich sociální zapojení (úspěšnost) může dosahovat zcela odlišného stupně.¹¹²

Při sociální práci s Romy je třeba brát v úvahu nedůvěru k majoritní společnosti. Romové se velmi často setkávají s předsudky a nepochopením. Opět z praxe mohou potvrdit, že romské děti jsou často terčem posměchu, někdy i verbálních a fyzických útoků. Romské děti často tato napadení např. se spolužákem tzv. vracejí stejným způsobem. Domnívám se, že majoritní společnost má také vliv na to, jak se Romové chovají.

Vzhledem k tomu, že Romové mohou být nejrůznějšími vlivy sociálního okolí či v důsledku vlastního chování sociálně vyloučení (viz podkapitola 1.1. textu), je nutné podnikat kroky v sociální oblasti, které mohou zmírňovat možné negativní dopady podobné exkluze nejen na život Romů samotných, ale v důsledku i na celou společnost, jíž jsou součástí. V tomto ohledu pak Kaleja uvádí následující možnosti zlepšování sociální péče o romské občany:¹¹³

- Zlepšení v oblasti sociálních služeb;
- Zlepšení v oblasti zaměstnávání;
- Zlepšení v oblasti bydlení;
- Zlepšení v oblastech aktivit stimulujících interakci a porozumění mezi minoritní a majoritní částí společnosti.

Dle Sotoniakové by pak konkrétní zásahy sociálních pracovníků měly být orientovány zejména na řešení problémů spojených s fungováním romské minority v majoritních společnostech, kterými mohou být:¹¹⁴

¹¹²MORAVEC; In: KALEJA, Martin. *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011, s. 17.

¹¹³In: KALEJA, Martin. *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011, s. 17.

¹¹⁴In: KALEJA, Martin. *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011, s. 17.

- Interpersonální konflikty – vztahy mezi příslušníky romského etnika uvnitř i mimo vlastní rodinou jednotku či komunitu (tedy vztahy na úrovni minorita – majorita či opačné);
- Neuspokojení ze sociálních vztahů – opět jak uvnitř endogamní jednotky, tak také mimo ni (interetnická a exoetnická roviny fungování);
- Problémy s formálními organizacemi – jedná se o problémy například s úřady práce, ČSSZ, nebo se školami;
- Potíže v oblasti naplňování rolí – v jakékoli rovině fungování (rodinné, společenské, pracovní, ...);
- Potíže vznikající v souvislosti se sociálními změnami – zde se jedná zejména o potíže vznikající v rodině, na jejichž základě může docházet k formování nejrůznějších sociálně patologických jevů (těmto je nutné předcházet);
- Neadekvátní zdroje – ty, které rodina fungující v rámci romské komunity potřebuje ke svému chodu;
- Potíže s chováním – jedná se o problematiku odlišného nazírání normality, akceptace jejího vymezení (problémy s adaptací na podmínky života většinové společnosti odrážející se v nedodržování základních řádů upravujících možnosti chování, jež je považováno za vhodné).

Sociální práce staví na využívání různých metod, z nichž těmi nejužívanějšími jsou zejména: sociální případové studie, práce se skupinou, práce s dětmi a s rodinou a komunitní práce.¹¹⁵ Všechny uváděné je možné samozřejmě aplikovat taktéž na práci s osobami romské národnosti. K nejčastěji zmiňovaným metodám práce v souvislosti s romským etnikem však patří zejména komunitní práce a terénní práce sociálních pracovníků.¹¹⁶

Důležitým předpokladem pro výkon sociální práce v romské komunitě či minimálně s jejími příslušníky je mít základní informace o romské historii a kultuře a

¹¹⁵Viz např. KALEJA, Martin. *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011, s. 18.

¹¹⁶Srov. např. s. VENDLOVÁ, Veronika (ed.). *Rozhledna sociální integrace: katalog příkladů dobré praxe v oblasti romské integrace*. Praha: Otevřená společnost ve spolupráci se sdružením FORINT, 2008, s. 54 – 56.

vzdělávat se v této oblasti.¹¹⁷ Práce s Romy, tím spíše v oblasti jejich vzdělávání coby základu budoucího možného sociálního začlenění do většinové společnosti, je tak vystavena taktéž na potřebném doovzdělávání samotných odborníků pocházejících z většinové společnosti, v jejímž rámci jsou sociální problémy Romů řešeny.

5.1. Role sociálního pracovníka

Sociální pracovník je odborník a vzdělaný profesionál, který svým vzděláním a odborností naplňuje Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. Vykonává několik rolí, které se vzájemně prolínají a doplňují. Každý sociální pracovník má svoji náplň činnosti vyspecifikovanou v pracovní náplni. Rozlišuje se tak podle typu služby, okruhu osob, způsobu vedení organizace a jejich cílů.¹¹⁸

Práce s nejrůznějšími etniky je jednou z možných orientací výkonu povolání sociálního pracovníka.¹¹⁹

Terénní sociální práce je vymezována jakožto metoda sociální práce, jež je zaměřená na: „*pomoc lidem nacházející se v nepříznivé sociální situaci nebo lidem žijícím v sociálně vyloučených lokalitách.*“¹²⁰

Sociální pracovníci, kteří pracují s romskými rodinami, musí být trpěliví. Je zapotřebí, aby sociální pracovník byl s rodinami v častém kontaktu. Jakmile pracovník získá důvěru, Romové jsou velice přátelští ale také pohostinní. Pokud vznikne vzájemná důvěra, Romové klidně zvou i pracovníka do svého bytu. Pokud je vztah pracovníka a klienta postaven na důvěře, může sociální pracovník zahájit sociální práci. Z mého pohledu lze říci, že tato fáze, tedy přípravná je nejnáročnější a neměla by se podcenit.

¹¹⁷Srov. Eurodiaconia. *Programové prohlášení: Sociální začleňování Romů*. I. 7 [online]. 2014 [cit. 26-2-2018]. Dostupné z: https://eurodiaconia.org/wordpress/wp-content/uploads/2015/08/2014-pp-on-roma-inclusion_czech.pdf.

¹¹⁸VRTIŠKOVÁ, M. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Tribun EU, 2009. ISBN 978-80-7399-877-6, s. 47

¹¹⁹Srov. KUZNÍKOVÁ, Iva a kol. *Sociální práce ve zdravotnictví*. Praha: Grada, 2011, s. 149.

¹²⁰MPSV: Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Terénní sociální práce v sociálně vyloučených lokalitách*[online]. 9. 7. 2009 [cit. 26-2-2018]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/2317>.

K úkolům komunitního pracovníka patří kupříkladu následující body výkonu sociální práce:¹²¹

- Rozpoznávání vzdělávacích potřeb členů;
- Vzdělávání či zajištění vzdělávání členům komunity.

Důležitý je též poznatek uvádějící, že komunitní pracovník při zajišťování a realizaci vzdělávání vychází vždy z konkrétních potřeb komunity, s níž (v jejímž rámci) pracuje.¹²² Není tedy možné očekávat, že když budou romské děti umístěny do škol naplněných především žáky většinové společnosti, které nabízejí vzdělávací program vytvořený na základě potřeb této společnosti, bude pro romské žáky vzdělávání přínosným a budou jej schopni bez potíží absolvovat.

5.2. Náplň činnosti sociálního pracovníka v sociálně aktivizační službě

Zákon o sociálních službách je legislativním předpisem upravujícím (mimo jiné) obsah jednotlivých možných aktivizačních služeb, jež jsou zajišťovány coby služby sociálního charakteru a jsou tedy zprostředkovávány sociálními pracovníky.¹²³

S ohledem na tematiku předkládaného dokumentu je pak důležitý zejména obsah práce sociálního pracovníka angažujícího se v sociálně aktivizačních službách pro rodiny s dětmi.¹²⁴ K bodům výkonu této služby patří následující:¹²⁵

- Činnosti výchovného, vzdělávacího a aktivizačního charakteru;
- Zprostředkovávání kontaktu se společenským prostředím;
- Činnosti sociálně terapeutického charakteru;
- Pomoc s uplatňováním práv a oprávněných zájmů (popřípadě s obstaráváním osobních záležitostí klientů).

¹²¹Srov. HAVRDOVÁ, Zuzana. *Mít život ve svých rukou: o oblastech a postupech práce komunitního pracovníka ve vyloučených lokalitách*. Praha: Český západ a Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze s obecně prospěšnou společností Cheiron T, 2013, s. 50.

¹²²HAVRDOVÁ, Zuzana. *Mít život ve svých rukou: o oblastech a postupech práce komunitního pracovníka ve vyloučených lokalitách*. Praha: Český západ a Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze s obecně prospěšnou společností Cheiron T, 2013, s. 119.

¹²³Srov. *Zákon č. 108/2006 Sb. (Zákon o sociálních službách)*. § 65 – 66[online]. 2006 [cit. 25-02-2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

¹²⁴*Zákon č. 108/2006 Sb. (Zákon o sociálních službách)*. § 65[online]. 2006 [cit. 25-02-2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

¹²⁵Tamtéž.

Zájemcem o sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi se může stát jakákoliv osoba nebo rodina, která spadá do cílové skupiny služby. Pokud zájemce spadá do okruhu osob a má zájem službu využívat, může vzniknout ústní či písemná dohoda o poskytování sociální služby. Ze zájemce se tak následně stává uživatel služby. S uživatelem sociální pracovník zpracovává individuální plán týkající se formulování cílů uživatele a jednotlivých kroků vedoucích k naplnění cílů.

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi může mít formu ambulantní nebo terénní, tedy v přirozeném prostředí klienta. Cílem je dosáhnout u klienta pozitivních změn ve fungování rodiny. Služba, ve které pracuji, podporuje rodiny s dětmi, jejichž vývoj je ohrožen v důsledku dopadu dlouhodobě nepříznivé sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami překonat. Sociální pracovník s rodinami nejčastěji řeší:

- jednání s institucemi (soudní příkazy, obsílky, předvolání, zdravotní dokumentace, odvolání, žádosti, vyplnění formulářů)
- životní styl dětí (hygienické návyky, stravovací návyky, režim dne)
- rizikové chování (záškoláctví, šikana, gamblerství, zneužívání OPL, agresivita)

5.3. Spolupráce mezi neziskovou organizací a romskou rodinou

Na pomoc řešení potíží sociálního charakteru (ať již se jedná o neprospívání dítěte či neschopnost rodiny mu podobný stav zajišťovat) je v České republice možné, aby rodina spolupracovala nikoli pouze se státem zřizovanými zařízeními sociální péče, ale možné je též poskytnout rodině pomoc ze strany některé neziskové organizace.

K neziskovým organizacím zaměřující se zejména na pomoc romské menšině patří v České republice například *IQ ROMA servis*, z. s.¹²⁶Tato organizace v rámci snah o zvýšení vzdělanosti mladé romské populace realizuje program *Můj život – Moje volba: Program pro novou perspektivu mladé romské generace*, v němž je využíváno služeb sociálních pracovníků.¹²⁷Tato organizace je specifická v tom, že převážně pracuje s romskou menšinou. Pracuje s různými cílovými skupinami. S mládeží, s dospělými a s rodinami. Pro rodiny s dětmi nabízí několik činností, jako např. individuální plánování

¹²⁶Srov. IQ Roma servis, z. s. *IQ Roma servis je nejúspěšnější neziskovka v České republice*[online]. 2013 [cit. 26-02-2018]. Dostupné z: <http://iqrs.cz/cs/clanky/iq-roma-servis-je-nejuspesnejsi-neziskovka-v-ceske-republice>.

¹²⁷VENDLOVÁ, Veronika (ed.). *Rozhledna sociální integrace: katalog příkladů dobré praxe v oblasti romské integrace*. Praha: Otevřená společnost ve spolupráci se sdružením FORINT, 2008, s. 59.

společně s klientem, poradenskou činnost v oblasti péče o dítě, vzdělávání, výchovy, návazně pak řeší bydlení a finanční gramotnost. Dále učí a podporuje rodiče při přípravě dětí na školu a výběru školky a školy. V rámci programu pro mladé podporují a motivují děti ve vzdělávání, zvyšují pracovní návyky, dále působí preventivně v rizikových oblastech života. Realizují i tzv. kluby a plácky, kde se mládež setkává a je zde pro ně připravený pestrý program. Dospělým IQ ROMA servis, z. s. pomáhá především s řešením dluhů, s hledáním bydlení a práce.¹²⁸

Jako jednu z dalších podobně orientovaných neziskových organizací je pak možné jmenovat také ještě instituci *Člověk v tísni, o.p.s.*¹²⁹

Mezi další známé organizace patří např. Romodrom a Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Pavlač. Pod Oblastní charitou Jihlava sídlí organizace Klubíčko a Erko, které pracují převážně s romským etnikem. Za zmínku také stojí Muzeum romské kultury, kde jsou např. pořádány pro veřejnost přednášky a výstavy.

S výše uváděnými neziskovými organizacemi mohou rodiny v České republice spolupracovat v rámci snah o zlepšení postavení jejich dětí na trhu práce a ve většinové české společnosti obecně, tedy v oblasti snah zajištění vhodného vzdělání pro své potomky. Jsem si jistá, že neziskové organizace jsou celkově přínosné a potřebné pro společnost.

¹²⁸ IQ Roma servis, z.s. *Program Pro Rodiny* [online]. Brno: All rights reserved., 2012 [cit. 2018-03-23]. Dostupné z: <http://www.iqrs.cz/>

¹²⁹WEINEROVÁ, Renata. *Romové a stereotypy: výzkum stereotypizace Romů v Ústeckém kraji*. Praha: Karolinum, 2014, s. 23.

Závěr

Tato bakalářská práce představila pohled na problematiku ve výchově a vzdělávání Romů. Během psaní této práce mi pomohly zkušenosti ze svého zaměstnání, zde jsem také získala impuls ke zpracování mé bakalářské práce. Své zkušenosti z praxe jsem konfrontovala s odbornou literaturou. Cílem mé práce bylo poukázat na to, že výchova a vzdělávání dětí v romských rodinách je velice důležitá.

Sociální pracovníci, jakožto osoby angažující se profesně v mnoha různých sférách pomoci potřebným, rozličně znevýhodněným, jedincům či skupinám jedinců žijících v české společnosti, jsou samozřejmě taktéž pracovníky, jejichž služeb je běžně využíváno v rámci práce s romskou menšinou.

Jako takoví mohou být zaměstnávání například nestátními neziskovými organizacemi, jejichž zájem o zlepšování podmínek českých obyvatel je možné v celé řadě případů vysledovat v oblasti řešení sociálních otázek spojovaných s fungováním romského etnika v Česku.

Sociální pracovník s romskými zástupci či případně celými komunitami pracuje nejčastěji formou komunitní práce či terénní sociální práce. Tyto metody jsou opodstatněnými, jelikož (jak bylo naznačeno hned v několika kapitolách dokumentu), Romové jsou z hlediska sociálního coby jednotlivci pouze velmi těžko oddělitelní od rodiny a potažmo celé komunity, do níž se rodí a v níž vyrůstají.

Aby bylo možné ze strany sociálního pracovníka zájemcům o službu z řad romských občanů skutečně efektivně pomoci, je nutné, aby tito odborníci byli obeznámeni s nejen s kulturním zázemím Romů obecně, ale zejména, aby si byli dobře vědomi sociální hierarchie romských společenství (tedy postavení ženy, muže i dítěte v rámci jejich rodiny a minoritní společnosti) a k této hierarchii spojené se sociálním statutem a rolmi jednotlivých členů přihlíželi.

Dále je nutné, aby jakákoli pomoc sociálního pracovníka byla motivována vedena skutečnými reálnými potřebami romského společenství, nikoli pouze potřebami většinové společnosti, v níž Romové v konkrétní zemi žijí.

Na základě informací vztahujících se k fungování rodiny je možné pouze v minimálním počtu případů očekávat, že by romské děti a dospívající byli svěřováni do péče sociálních pracovníků, kteří by jim měli poskytnout kompletní pomoc při

naplňování jejich potřeb. Tento fakt vyplývá z poznatku, že rodina a pokrevní příbuzenství jsou pro romské občany zcela základním předpokladem fungování jejich kultury, na jehož základě lze očekávat, že při selhávání vlastních rodičů dítěte bude jeho případné potřeby zajišťovat blízké příbuzenstvo.

Pokud se ovšem přesto romská rodina rozhodne požádat o pomoc s výchovou dítěte, může k tomu docházet právě například v oblasti snah o zajištění odpovídajícího vzdělání potomkům, o němž jsou si Romové vědomi, že je podstatnou (ačkoli ne nejdůležitější) součástí možného budoucího úspěšného zapojení do společnosti.

Ve sféře běžného vzdělávání jsou Romové často motivováni ke studiu pouze na základě negativních motivů. V takovém případě je možné při spolupráci rodiny s neziskovou organizací či jiným institutem zajišťujícím sociální služby dospět k řešení stávající situace žáka či studenta romské národnosti na základě postupů pozitivní motivace či jinými formami práce, jež lze řadit zejména do oblasti metod sociálně aktivizačních činností sociálních pracovníků.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ (ed.). *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2013. Agora (Univerzita Karlova). 223 s. ISBN 978-80-87398-45-6.
2. COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studie (Sociologické nakladatelství). 61 s. ISBN 978-80-7419-008-7.
3. DOUBEK, David, Markéta LEVÍNSKÁ a Dana BITTNEROVÁ. *Pomoc a pořádek: kulturní modely v pomáhajících profesích*. V Praze: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2015. 305 s. ISBN 978-80-87398-48-7.
4. FÓNADOVÁ, Laura. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 131 s. ISBN 978-80-2106-574-1.
5. HAVRDOVÁ, Zuzana. *Mít život ve svých rukou: o oblastech a postupech práce komunitního pracovníka ve vyloučených lokalitách*. Praha: Český západ a Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze s obecně prospěšnou společností Cheiron T, 2013. 159 s. ISBN 978-80-8739-832-6.
6. JAKOUBEK, M. *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*. Praha: Socioklub, 2004, 317 s. ISBN 80-86140-21-0.
7. KAJANOVÁ, Alena a kol. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 103 s. ISBN 978-80-7422-455-3.
8. KALEJA, Martin. *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011. 161 s. ISBN 978-80-7368-943-8.
9. KLIMENTOVÁ, Eva. *Anna*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 2002 s. ISBN 978-80-244-5004-9.
10. KUKLA, Lubomír a kol. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: GradaPublishing, 2016. 432 s. ISBN 978-80-247-3874-1.
11. KUZNÍKOVÁ, Iva a kol. *Sociální práce ve zdravotnictví*. Praha: Grada, 2011. 212 s. ISBN 978-80-247-3676-1.

12. NEČAS, Ctibor. *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 98 s. ISBN 978-80-2441-747-9.
13. SAMKOVÁ, Klára. *Romská otázka: psychologické důvody sociálního vyloučení Romů*. Praha: Blinkr, 2011. 95 s. ISBN 978-80-87579-03-9.
14. SUTHERLAND, Anne. *Romové – neviditelní Američané*. Praha: Romano džaniben, 2014. Droma (Romano džaniben). 348 s. ISBN 978-80-905833-0-6.
15. ŠORMOVÁ, Kateřina. *Jak čtou Romové: kvantitativní výzkum úrovně čtenářské gramotnosti romských žáků*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016. 198 s. ISBN 978-80-7308-595-7.
16. ŠUBRT, Jiří a kol. *Soudobá sociologie IV: Oblasti a specifikace*. Praha: Karolinum, 2014. 4401 s. ISBN 978-80-246-2558-4.
17. VENDLOVÁ, Veronika (ed.). *Rozhledna sociální integrace: katalog příkladů dobré praxe v oblasti romské integrace*. Praha: Otevřená společnost ve spolupráci se sdružením FORINT, 2008. 87 s. ISBN 978-80-87110-08-9.
18. VRTIŠKOVÁ, M. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Tribun EU, 2009. ISBN 978-80-7399-877-6.
19. WEINEROVÁ, Renata. *Romové a stereotypy: výzkum stereotypizace Romů v Ústeckém kraji*. Praha: Karolinum, 2014. 90 s. ISBN 978-80-246-2632-1.

Internetové zdroje

20. Eurodiaconia. *Programové prohlášení: Sociální začleňování Romů*. 9 1. [online]. 2014 [cit. 26-2-2018]. Dostupné z: https://eurodiaconia.org/wordpress/wp-content/uploads/2015/08/2014-pp-on-roma-inclusion_czech.pdf
21. IQ Roma servis, z. s. *IQ Roma servis je nejúspěšnější neziskovka v České republice*[online]. 2013 [cit. 26-02-2018]. Dostupné z: <http://iqrs.cz/cs/clanky/iq-roma-servis-je-nejuspesnejsi-neziskovka-v-ceske-republice>.
22. MPSV: Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Terénní sociální práce v sociálně vyloučených lokalitách*[online]. 9. 7. 2009 [cit. 26-2-2018]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/2317>.

23. PAPE, Iveta. *Jak pracovat s romskými žáky: Příručka pro učitele a asistenty pedagogů*. Praha: Občanské sdružení Slovo 21, 2007. 55 s. [online]. 2007 [cit. 26-2-2018]. Dostupné: <http://asistentpedagoga.cz.cz/assets/kontent/files/Jakpracovatsromskymizaky.pdf>.
24. Vláda České republiky. *Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2016* [online]. 25. 7. 2017 [cit. 22-2-2018]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2016-158612/>.

Právní normy

25. *Zákon č. 108/2006 Sb. (Zákon o sociálních službách)*. § 65 – 66 [online]. 2006 [cit. 25-02-2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

Abstrakt

ČECHOVÁ, Barbora. *Výchova romského dítěte z pohledu sociálního pracovníka*. České Budějovice 2018. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce Mgr. Martina Pavelková

Klíčová slova: Romové, výchova, vzdělání, motivace, sociálně aktivizační služba, nezisková organizace

Cílem bakalářské práce je ukázat možnosti zapojení sociálních pracovníků do procesu výchovy a vzdělávání u dětí žijících v romských rodinách. Práce je koncipována pouze jako teoretická část. Práce je zaměřena na historii a tradiční život Romů. Zaměřuje se na výchovu a vztah ke vzdělávání Romů, které jsou předmětem činností sociálních služeb. Poslední kapitola je věnována nestátním neziskovým organizacím a samotné roli sociálního pracovníka v sociálně aktivizační službě.

Abstract

Educating a Roma child from the point of view of a social worker.

Key words: Roma, upbringing, education, motivation, social activation service, non-profit organization

The aim of the bachelor thesis is to show the possibility of social workers' involvement in the process of upbringing and education of children living in Roma families. The bachelor thesis is conceived as a theoretical text. The work focuses on history and traditional life of the Roma. It focuses on the upbringing and relationship to the education of Roma who are the subject of social service activities. The last chapter is devoted to non-governmental non-profit organizations and the role of a social worker in the social activation service.